

Επεξεργασία τραυμάτων στην ψυχαναλυτική σχέση Σ. Μανωλόπουλος

Επιχειρείται μια επιλεκτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας για την επεξεργασία πρώιμων τραυμάτων στην ψυχαναλυτική διαδικασία. Τα τραυματικά ίχνη διχοτομούνται, ώστε να αποφεύγεται η αναβίωση του τραύματος, η εσωτερική και η συνοδός εργασία του πένθους. Τα ίχνη που τοποθετούνται σε μονάδες νοήματος επαναλήψεων αναλαμβάνονται στη σχέση μεταβίβασης-αντιμετάβιβασης με κατασκευές. Η επεξεργασία ακολουθεί το μοντέλο του ονείρου, που δεν θεωρείται ότι αναπαριστά μια εκπλήρωση της επιθυμίας, αλλά προσπάθεια προς αυτόν τον σκοπό.

Λέξεις ευρετηρίου: *τραύμα, επανάληψη, όνειρο, μεταβατικότητα, διχοτόμηση, κατασκευές.*

Η βιβλιογραφία γύρω από το θέμα της επεξεργασίας πρώιμων τραυμάτων μαρτυρεί ότι η καταναγκαστική ποιότητα των επαναλήψεων δεν οφείλεται στις φαντασιώσεις, αλλά στην ενεργοποίηση των τραυματικών ιχνών. Η φαντασίωση δεν είναι η αιτία των επαναλήψεων, αλλά η ερμηνεία τους, η ασυνείδητη σκηνή που τους δίνει εκ των υστέρων ιστορία και νόημα: ανακατασκευάζει το τραύμα και θέτει την επανάληψη στην περιοχή της υποκειμενικής ευθύνης.

Η επεξεργασία πρώιμων τραυμάτων προχωρεί με αναλυτικές κατασκευές που εμπεριέχουν τη βία των κινητοποιούμενων ιχνών, αλλάζουν την ιστορία και ανοίγουν δρόμους προς την πολυσημία του νοήματος. Ο ψυχισμός είναι διαδικασία που αποτελείται από μονάδες αλλαγής: σχέσεις και συνδέσεις ψυχικών κινήσεων. Η βιβλιογραφία - και η παρούσα αναδρομή - ιστορεί, αποσπασματικά, επεισόδια αυτής της διαδικασίας.

Εισαγωγή

Ορισμένοι ασθενείς «είναι καθηλωμένοι σε ένα ιδιαίτερο μέρος του παρελθόντος» και επιλέγουν μια πρώιμη περίοδο της ζωής τους για να παίξουν στο παρόν, πραγματοποιώντας ολική επαναφορά «στην τραυματική σκηνή», που διατηρείται με παθολογικό πένθος. Φοβούνται το απροσδόκητο, δηλαδή την επανάληψη ενός γεγονότος, το οποίο έχει κρατηθεί στη μνήμη. Το απροσδόκητο είναι ένα γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα μια εσωτερική αύξηση των διεγερτικών ερεθισμών, μια «τραυματική στιγμή» που μπορεί να συμβεί ανά πάσαν στιγμή και εναντίον της οποίας η αρχή της ευχαρίστησης-δυσάρεσκείας δεν προσφέρει καμιά ανοσία.

Η ουσία του κινδύνου είναι η αφανιστική «οικονομική κατάσταση», η οποία μόνο εκ των υστέρων μπορεί να συνδεθεί με το άγχος - σήμα μιας απώλειας αντικειμένου (χωρισμός - ευνουχισμός, έλλειψη - διαφορά), για να γίνει μέρος του εσωτερικού λόγου μέσα σε ασυνείδητες φαντασιώσεις και όνειρα.

Τα συμπτώματα μιας ενεστώσης τραυματικής νεύρωσης δεν έχουν κανένα νόημα (no-sense). Εν τούτοις, «οι σωματικές επιδράσεις» παίζουν τον ρόλο «του κόκκου της άμμου που ένα στρείδι ντύνει με στρώματα, μιας μητέρας μαργαριταριού», έτσι, ώστε συμπτώματα και ψυχικοί σχηματισμοί δομούνται.

Η λέξη «μαργαριτάρι» σημαίνει κάτι «μοναδικό», μια λέξη που χρησιμοποιεί κάποιος, για να περιγράψει ένα τραυματικό βίωμα «που κανείς άλλος δεν μπορεί να καταλάβει». Σε κανέναν άλλο δεν πέφτει λόγος. Οι φαντασιώσεις δίνουν λόγο στις συναντήσεις μας. Μαζεύουν κατάλοιπα της ημέρας και τα υφαίνουν στο κείμενο του ονείρου. Με τις φαντασιώσεις οι ασθενείς επιχειρούν «να κυριαρχήσουν πάνω στο ερέθισμα, αναπτύσσοντας το άγχος, η παράλειψη του οποίου ήταν η αιτία της τραυματικής νεύρωσης».

Μετά το 1920, το όνειρο δεν θεωρείται απλώς ως η έκφραση της ικανοποίησης της ασυνείδητης επιθυμίας. Είναι το κατ' εξοχήν παράδειγμα δημιουργικότητας του έργου, με το οποίο ο Ψυχισμός δομεί και φρουρεί τη λειτουργία του και αναπτύσσεται. Είναι ένας τόπος, όπου ο ψυχισμός αφήνει τον αμυντικό εξοπλισμό του, για να στήσει στις εικόνες του ονείρου τραύματα. Με τα κινητοποιούμενα ίχνη του το άτομο αναζητεί ομοιότητες-διαφορές στο τωρινό αντικείμενο της επανάληψης και της επιθυμίας και συν-ποιεί με αυτό μια νέα πλοκή. Έτσι, τα αναφομοίωτα στοιχεία διατυπώνονται, συνυφαίνονται στην υπόθεση μιας φαντασίωσης.

Ο Freud, σε σχέση με το έργο του ονείρου, τόνισε ότι: «Η ασυνείδητη καθήλωση στο τραύμα φαίνεται να είναι μεταξύ των πλέον σημαντικών εμποδίων στην λειτουργία του ονειρεύεσθαι». Το ερώτημα είναι πώς η λειτουργία του ονείρου ... Θα «μετασχηματίσει τα μνημονικά ίχνη του τραυματικού γεγονότος σε εκπλήρωση της επιθυμίας». Με άλλα λόγια: Πώς εγγράφονται στη σκέψη αναφομοίωτα τραυματικά ίχνη;

Μετά τον Bion και τον Winnicott μάθαμε να αναζητούμε όχι το νόημα, αλλά τί σημαίνει να κατασκευάζουμε, ή όχι, ένα νόημα. Πώς, διαρκώς, οι επενδύσεις μετακινούνται και τα ενδοψυχικά όρια

αλλάζουν έτσι, ώστε το άτομο, κάθε στιγμή, να οργανώνει τα υπάρχοντά του, τα προς το ψυχικώς ζην, και να καλύπτει τις απώλειές του.

Πρωτογενές-δευτερογενές τραύμα

Οι Baranger και συν. ορίζουν την ειδική δράση (specificity) της ψυχανάλυσης σε συνάρτηση με την ειδική φύση του τραύματος: είναι η διαδικασία, μέσα στην οποία αλλάζουμε εκ των υστέρων το παρελθόν, αφού παλινδρομώντας πηγαίνουμε πίσω σε πρότερες μορφές και κάνουμε το παρόν να γίνεται αιτία του παρελθόντος.

'Ετσι αξιοποιούμε τα αναφομοιώτα στοιχεία: κάνουμε ένα ακατανόητο τραυματικό γεγονός να γίνει μια τραυματική εμπειρία, την οποία ο αναλυόμενος ζει από κοινού με τον αναλυτή - όχι ως ανολοκλήρωτη μνήμη, αλλά ως εμπειρία που μπορεί να τελειωθεί, να λησμονηθεί και να γίνει ανάμνηση, συνεχίζοντας την ιστορία της ζωής του ατόμου. 'Ετσι ένας χαμένος κρίκος βρίσκει τη θέση του στην αλυσίδα των νοημάτων και ικανοποιεί την ψυχική ζωή, την καθιστά ικανή. «Ο πρώτος χρόνος ενός τραύματος, απαιτεί την αιτιολογική αξία του από τον δεύτερο χρόνο μέσω της εκ νέου ενεργοποίησής του με τη διαμεσολάβηση ενός γεγονότος, ίσως ασήμαντου, αλλά ικανού να γίνει ένα δεδομένο και να πάρει ένα όνομα, και με τη διαμεσολάβηση της ψυχαναλυτικής ιστορικοποίησης που συνδέει τους δύο χρόνους. Στον πρώτο χρόνο το τραύμα παραμένει βωβό, έως ότου η εκ των υστέρων νοηματοδότηση του επιτρέψει να μιλήσει: να γίνει τραύμα».

Πώς μιλά ένα τραύμα; 'Ενα παιδί μιας οικογένειας που έχει υποστεί καταστροφές (Μικρασιατική καταστροφή, εμφύλιος πόλεμος) μαθαίνει να υπομένει βίαιες καταστάσεις, χωρίς να μιλά. Αποφεύγει τη νοηματοδότηση, η οποία συνεπάγεται την ομοίωση του εαυτού με το κομμάτι του κόσμου που ζει και την αφομοίωση-ιδιοποίηση των βιωμάτων. Αποφεύγει την ιστορική αλήθεια που ενυπάρχει σε κάθε κατασκευή μας και δίνει συγκεκριμένη υλικότητα στον λόγο.

Ο Rousillon (1999)~2 διέκρινε μεταξύ δευτερογενούς και πρωτογενούς τραυματισμού. Στον δευτερογενή τραυματισμό έχουμε συγκρούσεις ενορμητικές, αλλά και συγκρούσεις γύρω από την ταυτότητα του υποκειμένου, διότι η βρεφική σεξουαλικότητα είναι εξ ορισμού τραυματική και διακόπτει το αίσθημα της συνέχειας και της συνοχής του εαυτού λόγω της προωρότητας κάθε βρέφους. Τα δευτερογενή τραύματα απωθούνται μαζί με τις εμπλεκόμενες αναπαραστάσεις. Βιώνονται, αναπαρίστανται και απωθούνται.

Από αυτή την απόθνηση δημιουργείται ένα σχήμα στο ασυνείδητο που έλκει τις επόμενες τραυματικές εμπειρίες βάσει ταυτίσεων που μετέπειτα λειτουργούν. Αυτός ο ασυνείδητος αρχαισμός ασκεί έλξη στα αντιστοιχούντα τωρινά τραύματα και τα οδηγεί στην απόθνηση. Το δευτερογενές τραύμα αφορά την τραυματική ποίηση του αντικειμένου. Στον πρωτογενή τραυματισμό, το τραύμα αφορά προβλήματα ταυτότητας - ρήγματα της συνέχειας του υποκειμενικού βιώματος - καταστροφές ορισμένων αναπαραστάσεων, κρίκων και στιγμών ιστορίας.

Συνοψίζοντας τις διαφορές ανάμεσα στο πρωτογενές και το δευτερογενές τραύμα, μπορούμε να σκεφθούμε ότι ορισμένες αρχικές τραυματικές εγγραφές αποκτούν το status του υπαρκτικού: των λησμονημένων-απωθημένων μνημών που μπορούν να ανακληθούν ως αναμνήσεις. Ορισμένες όμως τραυματικές ρήξεις, αυτές που αφορούν ένα πρωτογενές τραύμα, παραμένουν αναφομοιώτες και διχοτομημένες, αποθηκεύονται σε καταλόγους, στο περιθώριο του προ-συνείδητου, μη δυνάμενες να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας και συνειδητοποίησης.

Καταχωρίζονται σε καταλόγους ως ανοικτές ιστορίες, υποθέσεις άλυτες, ενός γραφειοκρατικού αρχείου που δεν είναι κανενός ευθύνη, σε μια «ηο man's land», χωρίς τον ορισμό μιας σκηνής, ενός τόπου και χρόνου, καθοριζόμενα από το άγχος και την ενοχή. Οι διχοτομήσεις ψηγμάτων ιστορικής αλήθειας κάνουν τον μεταβατικό χώρο, που εν δυνάμει χωρίζει και ενώνει, να γίνει μια νεκρή ζώνη άδειων σκιών.

Το πρωταρχικό αντικείμενο

Εν αρχή είναι η πράξη, η οποία καταγράφεται, στη καρδιά κάθε ψυχικού σχηματισμού ως ψήγμα ιστορικής αλήθειας. Οι πρώτες ψυχικές καταβολές σημαδεύονται από βία: την κίνηση ολοκληρωτικής σύλληψης του έξω κόσμου. Ο ψυχισμός «εκμαγεύεται», «εκτυπώνεται», «εκβιάζεται» από το σώμα. Είναι ένα τετελεσμένο γεγονός. 'Όταν καταλάβουμε ότι ζούμε είναι αργά πια, για να το αλλάξουμε αυτό. Είμαστε ήδη στη μέση μια ιστορίας, κινούμενοι από την επιθυμία στην ταύτιση.

Στην καρδιά ενός ψυχικού σχηματισμού κείται «*το συμβάν μιας ασυμβατότητας... η διχοτόμηση του συνείδητού... και ο σχηματισμός χωριστών ψυχικών ομάδων... από ίχνη τα οποία... είναι εκεί μια για πάντα και δεν μπορούν να ξεριζωθούν*» (Freud 1895).¹⁹ Αυτά τα ίχνη δεν μπορούν να αποκαλυφθούν, μπορούν μόνο να απαντηθούν είτε με πράξεις (και εκφορτίσεις στο σώμα) είτε με λέξεις. Μπορούν να μεταλλαχθούν ή να διχοτομηθούν, να διαψευσθούν ή να εκκενωθούν.

Οι μετασχηματισμοί των μνημονικών ιχνών δεν σημαίνει ότι παίρνουν μια τελική μορφή ή ότι εξαπνούνται και παύουν να αποτελούν πηγή διέγερσης. Δεν έχουμε πρόσβαση σε αυτά τα ίχνη. Το

μόνο που έχουμε είναι οι δικτυωτοί ψυχικοί σχηματισμοί που προέρχονται από την επεξεργασία των επαναλήψεων των ιχνών.

Το αντικείμενο είναι σημαντικό από την αρχή. Η απώλειά του εγκαθιστά τον αυτερωτισμό. Ο Ψυχισμός ριζώνει εκείνη την εποχή. Η επεξεργασία σωματικών λειτουργιών αρχίζει με τον πρώτο χωρισμό από το σώμα ορισμένων στοιχείων. Κάθε επεξεργασία συνεπάγεται μια απώλεια του πρωτογονισμού της σωματικής σχέσης με τη μητέρα. Για να ανακτηθεί αυτή η σχέση, ξαναπαίρνει το βρέφος τις διαδρομές των ιχνών, επενδύοντάς τα, πηγαίνει προς τα πίσω, πάλι και πάλι, χαράσσοντας δίκτυα επαναλήψεων, «τις πρώτες μονάδες νοήματος».

Οι ρυθμοί του βρέφους (κτύποι της καρδιάς, αναπνοή, εναλλαγή Θερμότητας-ψύχους, πείνας-κορεσμού, ύπνου-εγρηγόρσεως) συναντούν τους ρυθμούς της μητέρας. Ήδη από τη κύηση η προσωδία της φωνής της μητέρας εγγράφεται ως περιγράμματα που υποδέχονται νέες αντιλήψεις που γίνονται εμπειρίες. Οι εναλλαγές παρουσίας-απουσίας της μητέρας συνηχούν κατοπτρικά τους δικούς του ρυθμούς.

Μια λειτουργία μεταβατικού χώρου πρέπει να υποτεθεί ως έμφυτη γνώση, μια ετοιμότητα, μια ετοιμότητα, μια ενδυνάμει ικανότητα του ψυχισμού να αναγνωρίζει το κενό που χωρίζει και ενώνει. Η μεταβατικότητα επιτρέπει στον ψυχισμό να αντέχει να υφίσταται μια εμπειρία, χωρίς να εκκενώνει την οδυνηρή στέρηση και να πέφτει σε πνευματική οκνηρία.

Οι απουσίες της μητέρας αναγκάζουν το παιδί να ψευδαισθητοποιεί μια πρότερη πραγματική ικανοποίηση και με αυτές τις ψευδαισθήσεις - πρώτες σκέψεις - αρχίζει να εγκαθιστά τον κόσμο μέσα του. Ο πρωτόγονος συναντήσεως τους εγκαθίστανται ως πηγαίοι κώδικες αυτερωτικών δεδομένων. Εγγράφονται ως μητέρα-περιβάλλον, μια σιωπηλή γλώσσα, μια αείρρητη πηγή, απ' όπου αναβλύζουν οι λιβιδινικές επενδύσεις και οι λέξεις της λαλιάς.

Στις στιγμές αυτερωτισμού δεν υπάρχει διαφοροποίηση του εαυτού από το αντικείμενο, που αρχικά είναι ένα υποκειμενικό φαινόμενο. Το βρέφος βλέπει στα μάτια της μητέρας του τον εαυτό του. Το βρέφος ακούει τον εαυτό του στη φωνή της μητέρας του. Οι πηγαίοι κώδικες αυτερωτισμού λειτουργούν σε κυκλικούς χρόνους επανάληψης. Από αυτό το sound track της ψυχικής ζωής αντλεί τα υλικά του το παιδί, όταν το αφήνουν να παίζει.

Μια τραυματική ρήξη αυτού του πρώιμου δεσμού δεν επιτρέπει στο βρέφος να συνεχίσει να βιώνει παροδικά μια κατάσταση μη απαρτίωσης, μια πρωτόπλαστη αυταπάτη. Δεν του επιτρέπει να δομήσει ένα υποκειμενικό αντικείμενο, να απολαύσει τη ναρκισσιστική ευδαιμονία μιας ταυτόχρονης πρωτογενούς ταύτισης και επένδυσης αντικειμένου. Δεν του επιτρέπει να δομήσει σταδιακά την πραγματικότητα. Πρώιμα το βρέφος «μπαίνει στο νόημα», στις σχέσεις με τα αντικείμενα, στον χειρισμό της πραγματικότητας. Ο αληθινός εαυτός που αναδύεται με αγάπη και μίσος προς τη μητέρα, αποσύρεται και από εκεί και πέρα δεν ζει μαζί της.

Διχοτομήσεις

Το πρώιμο τραύμα επιφέρει διχοτομήσεις αποξένωσης από το πρωταρχικό αντικείμενο. Οι διχοτομήσεις δεν επιτρέπουν την αυθεντική συνάντηση με ένα αντικείμενο, για να μη γίνουν βιώματα οι μνήμες απεριγράπτης και αβάσταχτης οδύνης. Εν τούτοις, αυτές οι μνήμες «φέρουν» τα ίχνη του εαυτού και της πρωταρχικής μητέρας που βιώθηκαν τη στιγμή της τραυματικής απώλειάς της. Εγγράφονται στο περιθώριο του ψυχισμού ως σημάδια καταστροφής.

Τα άτομα που αμύνονται μαζικά στο πρώιμο τραύμα δεν παίρνουν νέα από τον εαυτό τους, αλλά έναν διαρκή ακατανόητο Θόρυβο. Νιώθουν ένταση και απόγνωση. Η αναβίωση της απώλειας που δεν έχει πενήθει προκαλεί στο παρόν την αγωνία της βρεφικής κατάρρευσης.

Μια «ουλή» μένει μετά από ένα τραύμα ως υπόλειμμα μιας «ενεργού διαταραχής», μια πηγή διαρκούς «επίθεσης υπομνήσεων», ένα μονοπώλιο δυστυχίας. Οι υπομνήσεις της κατάρρευσης του πρώιμου περιβάλλοντος του βρέφους διχοτομούνται και έτσι αποκόπτονται από τις εκλεκτικές συγγενείες τους - τις μεταβατικές ομοιότητες και διαφορές τους - με τις αναπαραστάσεις πραγμάτων και λέξεων. Δεν μπορούν να αποκτήσουν το status του υπαρκτού. Αναπαράγονται σε επαναλήψεις στη μεταβίβαση ως φευγαλέες ψευδαισθητικές παρουσίες στο συνειδητό, όπως αισθήσεις στο σώμα, διαταραχές στην αντίληψη του χρόνου, παράξενες οικείες-ανοίκειες εντυπώσεις.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι σε περιπτώσεις πρωτογενών τραυμάτων υπάρχει μια συγγενής ανωμαλία του ψυχικού μεταβολισμού, με αποτέλεσμα να λείπουν τα ένζυμα - οι κρίκοι - που θα «συγγένευαν» τις τραυματικές αντιλήψεις με τις αλυσίδες νοήματος.

Πώς αυτές οι γεμάτες οργή βωβές υπομνήσεις αποκτούν «το δικαίωμα να παραμείνουν σιωπηλές»; Πώς εγγράφονται ως ίχνη που ανταποκρίνονται «στο ανθρώπινο», δηλαδή αναπαρίστανται, απωθούνται, δίνουν παράγωγα και μιλούν ως αληθινές εμπειρίες που δρουν μέσα σε μια περιοχή υποκειμενικής ευθύνης;

Πολλές κακοποιήσεις παιδιών οφείλονται στην ταύτιση, από το γονιό, του παιδιού με «το νέο», αυτό που έχει μέλλον και θα φέρει αλλαγές, γεγονός που γεννά φθόνο. Η βία ξεσπά, όταν ο γονιός δεν μπορεί να συλλάβει και να βάλει σε λέξεις την ένταση του παιδιού.

Ένα τραυματισμένο παιδί αισθάνεται χαμένο χωρίς ένα δίκτυο συναντήσεων και διεργασιών απ' όπου θα μπορούσε με τις φαντασιώσεις του να αντλήσει στοιχεία για να τα ιδιοποιηθεί, για να χαρτογραφήσει το στίγμα του, τον εαυτό του σε σχέση με το αντικείμενο. Οι διχοτομήσεις του ακυρώνουν τις συνδέσεις της φαντασίωσης με την ιστορική αλήθεια. Οι κατασκευές του παραμένουν αθεμελιώτες και αστήρικτες.

Χρειάζεται να γίνει, αλλά δεν γίνεται πιστευτό στον εαυτό του. Του λείπει η μαρτυρία ενός άλλου, από τον οποίο θα ακούσει νέα από τον εαυτό του και θα ξαναζήσει μια εμπειρία, ιστορώντας την, μιλώντας γι' αυτούς που δεν μιλούν πια. Οι διχοτομήσεις το απογυμνώνουν από συνδέσεις: το αντικείμενο καταπατά με ασέβεια το μεταβατικό χώρο. Το παιδί ταυτίζεται με την αμίλητη απώλεια, την άδεια σιωπή.

Ο λόγος του τραυματισμένου παιδιού δεν είναι στέρεος, δεν είναι βάσιμος, πιστευτός, πλούσιος, πυκνός: δεν έχει υλικότητα, ήχο και υπόσταση. Μοιάζει με θέατρο σκιών, με σκηνή από έργο του Hitchcock, χωρίς τη μουσική επένδυσή της: η ξανθιά που οδηγεί το αυτοκίνητό της προς τη σκηνή του ολέθρου της μοιάζει να πηγαίνει στο περίπτερο. Ο λόγος του τραυματισμένου παιδιού μοιάζει με έρωτα χωρίς περιουσία. Ο αέρας είναι αραιός, δεν υποβαστάζει την επικοινωνία, δεν μεταφέρει τα μηνύματα με τον λόγο, ώστε αυτά που λέει ο ένας στον άλλο να γίνουν πληροφορίες: εσωτερικοί σχηματισμοί.

Αν δεν γίνει σύνδεση με άλλα στοιχεία (π.χ. κατασκευή μιας βρεφικής εμπειρίας, όπως κάνει ο Winnicott), η βία της μεταβιβαστικής κίνησης γίνεται ανοικονόμητη. Μια εικόνα παράγεται τότε, αλλά δεν αποκτά βάθος, διαρκώς μεγεθύνεται, μέχρις ότου όπως και μια φωτογραφία που μεγεθύνεται - διασπάται σε ασύνδετες κουκκίδες. Ο Antonioni, στο «Blow - up», εξετάζει τη μεγέθυνση της επιφάνειας της εικόνας, την αναζήτηση μιας μορφής και τον πανικό της διάσπασης.

Οι αφηγήσεις του τραυματισμένου ατόμου θυμίζουν τους ατέρμονες διαλόγους του Ιώβ, όπου «ο βασιλιάς του τρόμου» δεν ήταν άλλος από τον Άδη, κατοικημένο από κενά περιγράμματα, απένθητες άδειες σκιές που δεν μπορούσαν να υπάρξουν. Οι ανερμάτιστοι διάλογοι του Ιώβ περιέχουν θαμμένες, σε φαντασιώσεις παντοδυναμίας, τις αναπαραστατικές πληγές. Σε παρόμοια θέση ο βασιλιάς Δαυΐδ άκουσε το διαφορετικό, μια μουσική ερχόμενη από άλλο δωμάτιο.

Η ερωτικοποίηση του τραύματος

Για να σκεφθούμε το πώς τα βωβά στοιχεία αποκτούν την ποιότητα του ψυχικού μπορούμε να ζητήσουμε βοήθεια από την υπόθεση του Freud: έχουμε «εντατικοποίηση μιας οριακής ιδέας (boundary idea), η οποία από εκεί και πέρα αναπαριστά την απωθημένη μνήμη στο πέρασμα της σκέψης... μια οριακή ιδέα... (η οποία)... από τη μια μεριά ανήκει στο εγώ και από την άλλη μεριά σχηματίζει ένα αναλλοίωτο μέρος της τραυματικής μνήμης ... ».

Στα όρια, εκεί που δεν ανήκουν τα πράγματα, πριν το υποκείμενο υπάρξει, εκεί γίνεται η σύλληψη των «προσφύγων» ιδεών, που εκβιάζονται από το σώμα. Εξ ανάγκης και στην τύχη ζούμε με αναβολές και παρακάμψεις. Η ψυχική ζωή πλέκεται γύρω από ένα κενό, τη σιωπή του θανάτου, που είναι ανείπωτη. Για να την αντιμετωπίσουμε, πραγματοποιούμε κάτι... από το τίποτα.

Η αναλυτική διαδικασία εκτυλίσσεται με τις συναντήσεις μεταβίβασης-αντιμεταβίβασης. Από τις συναντήσεις δύο ψυχικών τόπων κινητοποιούνται μονάδες νοήματος - δίκτυα εν δυνάμει - σε ετοιμότητα να ενεργοποιηθούν. Σε αυτά αναλαμβάνονται αναφομοίωτα στοιχεία τραυμάτων που έχουν εγγραφεί, διχοτομημένα, ως ακατανόητες προσημειώσεις στο συμβόλαιο που το άτομο έχει συνάψει με τον κόσμο.

Ο αναλυτής, με τις αποτυχίες του, βοηθάει τον αναλυόμενο να πραγματοποιήσει τραυματικές μνήμες ως ζώσα συναισθηματική εμπειρία. Τίποτα δεν μπορούμε να σκεφθούμε και για τίποτα δεν μπορούμε να μιλήσουμε, αν δεν το βιώσουμε πρώτα. Τίποτα, όμως, δεν μπορεί να διατεθεί προς χρήση, αν δεν γίνει μέρος του λόγου.

Δεν σκεφτόμαστε πια ότι ο αναλυόμενος έχει τις αντιστάσεις και ότι ο αναλυτής ως καθρέπτης τις αναλύει. Ο αναλυτής παραμένει ουδέτερος, αλλά αναγνωρίζει ότι η αντι-μεταβίβασή του διαμορφώνει τη διαδικασία. Σκεπτόμαστε το πώς οι δύο ψυχικοί τόποι μπορούν ή όχι να αντέχουν να υφίστανται από κοινού εμπειρίες, τις απαραίχες των οποίων ανιχνεύουν σε προηγούμενες συναντήσεις τους, οι οποίες άφησαν τραυματικά κατάλοιπα.

Ανιχνεύουμε με τον αναλυόμενο τί έγινε στις προηγούμενες συνεδρίες που έδωσε το (αντιληπτικό) έναυσμα σε αυτό το όνειρο. Ακολουθώντας αυτές τις διαδρομές συν-ποιούμε τα ψυχικά γεγονότα, όπου τα αναφομοίωτα στοιχεία βρίσκουν μια σκηνή να στηθούν. Αναγνωρίζουμε εκ των υστέρων και τοποθετούμε σε λέξεις - συνειρμούς, κατασκευές, ερμηνείες - τα ψυχικά γεγονότα, τις διαδικασίες που συν-δομούμε, επικοινωνώντας.

Το πλαίσιο της ανάλυσης αναγνωρίζεται ως η επιτομή των συνθηκών που διέπουν τη δόμηση και τη λειτουργία του ψυχισμού. Η εναλλαγή παρουσίας απουσίας του αντικειμένου ανταποκρίνεται στην ιδιότητα της ψυχής να πληθύνεται από τον εαυτό της: με το πλήθος των επαναλήψεων γίνονται οι εμπειρίες. Το πλαίσιο, πρώτα από όλα, παρέχει στο άτομο τη δυνατότητα να συνδεθεί με

τα θεμέλιά του αυτερωτισμού: μιλά στον εαυτό του παρουσία του αναλυτού. Από τις εμπειρίες του αυτερωτισμού αναβλύζει η ψυχική ζωή.

Η υπαρκτή συσχέτιση

Μια νοηματοδότηση πραγματοποιείται στο στίγμα μιας σχέσης, όπως γίνεται στη Φυσική, όπου το «νόημα είναι το κοινό προϊόν όλων των υπαρκτών στοιχείων που είναι διαθέσιμα σε αυτούς που επικοινωνούν».25 Το ερώτημα δεν είναι, αν είναι αληθές ένα ψυχικό γεγονός ή όχι. Το ερώτημα είναι ποια είναι η αναλυτική επικοινωνία που όταν γίνεται βιώνεται ως αληθινή. Το θέμα είναι η δικαιοδοσία του ατόμου: είναι αποξενωμένο από τις εμπειρίες του ή μιλά ως υποκείμενο του ασυνειδήτου του;

Κατά τον Ευριπίδη,26 ο έφηβος Ίων, ο του Λοξία, ο ερχόμενος, ο ταμίας στο ιερό των Δελφών, πήρε από την Πυθία, τη Θετή μητέρα που τον μεγάλωσε, στο χέρι, τα υπαρκτά στοιχεία (evidence), που τον βοήθησαν να εγγραφεί στα μητρώα της πόλης. Πήρε την κούνια και τα σπάργανα, όπου τον είχε ως νεογέννητο τυλίξει και εγκαταλείπει για να πεθάνει η μητέρα του, η Κρέουσα, η βασίλισσα των Αθηνών. Με αυτά τα στοιχεία - που είχαν ιστορική αλήθεια, αναγνωρίστηκαν από τη Κρέουσα, την πρωταγωνίστρια της πλοκής που τα πραγματοποίησε -, πείσθηκε ότι η ιστορία του ήταν αληθινή. Μόλις είχε αποφευχθεί το ανεπανόρθωτο, η απόρριψη των δεσμών, ο φόνος του παιδιού και της μητέρας. Ένα σύνολο από συνδέσεις δόμησε ένα επαρκές ισοδύναμο, μια ικανή ανταπόκριση στη μονάδα νοήματος της επανάληψης.

Το θέμα δεν είναι ότι ο Ίων είναι ο γενάρχης των Ιώνων που έμειναν στην Μικρά Ασία για 35 αιώνες. Το θέμα είναι ότι ο έφηβος δεν απορρίπτει τη μητέρα. Βρίσκει-δημιουργεί ένα αντικείμενο ικανό να αντισταθεί στην έντασή του, για να διατεθεί προς χρήση. Γίνεται υποκείμενο της ιστορίας: ο λόγος για τον οποίο αυτά που έζησε και με αυτούς που τα έζησε υπήρξαν. Αναζητεί και συνδέεται με τους προγόνους, όταν αντέχει να υφίσταται την εμπειρία της έλλειψης.

Ο έφηβος χρειάζεται την αυταπάτη μιας συμπάρστασης. Κατατρώχεται από φευγαλέα ψευδαισθητικά πουλιά που δεν τα αφήνει να φωλιάσουν, μήπως μαγαρίσουν τη ναρκισσιστική ένωση με το αντικείμενο. Δεν θα σταματήσει όμως να αναζητεί τον πρωτογονισμό της σχέσης με το σώμα της μητέρας: υπαρκτά στοιχεία ιστορικής αλήθειας. Μπορεί να τα χρησιμοποιήσει ως ντοκουμέντα, ως άμυνα στη φαντασίωση της αρπαγής της Κρέουσας από τον Απόλλωνα.

Ο έφηβος με αίσθημα της ειρωνείας και του τραγικού αποδέχεται την πρωταρχική σκηνή που τον αποκλείει. Αποδέχεται το τετελεσμένο γεγονός: τίποτα δεν υπάρχει, αν δεν σχετίζεται με κάτι άλλο. Το ον είναι μια προσωρινή αυταπάτη. Οι δυνάμεις στις οποίες υπόκειται είναι ασυνειδήτες. Ο Freud (1916-17) υπέθεσε τις φυλογενετικές φαντασιώσεις ως προϋπάρχουσα γνώση.

Ο αναλυτής και ο αναλυόμενος δρουν μέσα σε ένα πλαίσιο-μέθοδο συμμετοχής στην ποίηση νοήματος.2~ Δεν επινοούν αυτό που υπάρχει, δημιουργούν-ευρίσκουν το αντικείμενο στο μέτρο που η ικανότητά τους να σχηματίσουν εσωτερικά την πραγματικότητα δεν έχει υποστεί κορεσμό, δεν έχει προκαταληφθεί από φαντασιώσεις-Θεωρίες.

Ο Βίους αφιέρωσε τις προσπάθειές του στην έρευνα των δεσμών, με τους οποίους οι αισθήσεις και οι αντιλήψεις συναντώνται για να κατασκευάσουν δικτυωτούς σχηματισμούς παραγωγής νοήματος: να καλλιεργήσουν άγονες περιοχές, όπου αυτοφύονται «άγρια» αναφομοίωτα στοιχεία. Το βρέφος γεννιέται με την ικανότητα να αναγνωρίζει τη στέρηση της ικανοποίησης και να αντιδρά με την παραγωγή στοιχείων. Η λεγόμενη α-λειτουργία ποιεί τα α-στοιχεία και το νόημα, με το οποίο ο ψυχισμός διαφοροποιείται σε διακριτές λειτουργίες και αποκτά βάθος και πολυπλοκότητα. Στη βάση της ποίησης του νοήματος είναι η επικοινωνιακή δυάδα, όπου η μητέρα ονειροπολεί και μεταλλάσσει τις χωρίς νόημα αισθήσεις του βρέφους σε υλικά, κατάλληλα για σκέψη.

Σε κάθε άνθρωπο συναντούμε περιοχές όπου οι εργασίες ψυχικού εποικισμού δεν έχουν ακόμα φτάσει. Μιλούμε για περιοχές «πέραν της αρχής της ευχαρίστησης» ή για «ανείπωτη αγωνία» εμπρός σε αυτό που δεν έχει αναπαρασταθεί ή ακόμα εμπρός στην καταστροφή ενός βιώματος που δεν μπορεί ποτέ να αναπαρασταθεί.

Δεν μπορούμε στ' αλήθεια να επισκεφθούμε ουσιαστικά τις περιοχές μιας πρωτόγονης καταστροφής, εάν την προσεγγίσουμε με μια γλώσσα φτιαγμένη για τις ανάγκες ενός οργανωμένου πολιτισμού. Πλησιάζοντας μια τραυματική περιοχή και λαμβάνοντας ως δεδομένους τους κρίκους που συνδέουν αναπαραστάσεις πράγματος-λέξεως μοιάζει πιο πολύ με κοροϊδία, με δικαιολογίες που δεν πείθουν, ή με ένα άχαρο τσαλαούτημα στις αναδυόμενες Ψυχικές μορφές.

Στην αναβίωση του τραύματος, χρειάζεται για ένα διάστημα να μη γίνονται ερμηνείες, για να γίνει μια βασική σχέση: βασική μεταβίβαση.2~ Ο αναλυτής προσωρινά υποβασιάζει τα αντικείμενα του αναλυόμενου. Τα αναπαριστά, αλλά και παρίσταται αντιληπτικά: συμπαρίσταται. Το Εγώ παραμυθιάζεται. Το τραύμα εισέρχεται στην προσωπική παντοδυναμία, όταν ένας μαζοχιστικός κόμβος διαπλοκής των ενορμήσεων υποβασιάζει μιαν εμπειρία: το λιβιδινικό σώμα. Τα αισθησιακά αιθέρια έλαια εισπνέονται: αυτή είναι μια ψευδαισθήση που καλύπτει την απώλεια του πρωτογονισμού της σχέσης με τη μητέρα. Απ' αυτή τη μήτρα του αυτερωτισμού γεννιούνται οι φαντασιώσεις.

Διαρκώς φτιάχνουμε ιστορίες. Οι σεξουαλικές Θεωρίες των παιδιών, τα έπη του Ομήρου, οι τραγωδίες των ποιητών, οι Θεωρίες, οι αναλυτικές κατασκευές είναι ιστορίες. Στην ανάλυση ιστορούμε τα ψυχικά γεγονότα, όπως αυτά σχηματίζονται στη μεταβίβαση. Σε επεισόδια, μεταβιβαστικές σκηνές, πραγματοποιούνται οι επαναλήψεις.

«What's the situation here?» Ποιες είναι οι περιστάσεις; Ποια είναι τα συμπραζόμενα της συνάντησής μας; Είναι ένα σύνολο από σχέσεις, συνδέσεις, υπαρκτά στοιχεία, που σχηματίζουν ένα επαρκές ισοδύναμο, μια ικανή ανταπόκριση στη βία της μεταβιβαστικής έντασης. Η σχέση είναι περιστασιακή. Έρχομαι φεύγω, αφήνω ίχνη, τα ξαναβρίσκω στο αντικείμενο. Η πραγματικότητα παρουσιάζεται σε δόσεις ανεκτές από το Εγώ. Κάποια στιγμή ο έφηβος μιλά για έναν «ευκάλυπτο», μια «ευ»-κάλυψη του αυτερωτισμού: με μια διαφάνεια τα σχήματα της φαντασίωσης συνηχούν με την αντίληψη του εξωτερικού αντικειμένου. Είναι μια μαγική στιγμή. Τότε οι ρίζες του ευκαλύπτου σείουν το οικοδόμημα των ναρκισσιστικών αντιστάσεων: τις κακοτεχνίες της καθημερινής ζωής. Σύντομα, η συμπαιγνία μιας ναρκισσιστικής ένωσης διακόπτεται από τα στοιχεία του εαυτού και του αντικειμένου που έχουν χαθεί κατά το πρωτογενές τραύμα, αλλά έχουν αφήσει σημάδια που επανέρχονται ως οικεία-ανοίκεια πράγματα. Τα αναφομοίωτα στοιχεία εισάγουν την εξωτερικότητα. Προκαλούν κρίσεις νοήματος στην επικοινωνιακή δυάδα. Την αφυπνίζουν, τη θέτουν επί τω έργω. Τα φύλλα είναι πράσινα, όχι επειδή ο ένας έχει την εξουσία της γνώσης, αλλ' επειδή οι δύο μας ανακαλύπτουμε την εξωτερικότητα που υπερβαίνει εμάς προσωπικά και τη σχέση μας. Στον χρόνο από την αντίληψη στο νόημα αναδύεται η αίσθησή του προσωρινού.

Η αναλυτική σκηνή εμπεριέχει τη δυνατότητα που έδωσε ο Freud (1920) στον εγγονό του να παίξει παρουσία του: συμβολίζει την απώλεια της μητέρας του και παριστά τα σημεία επιστροφής της. Στην αναλυτική σκηνή, όπως σε κάθε συμβόλαιο μιας σχέσης που συνάπτουμε, για το συμφέρον όλων, ενυπάρχει ο τρίτος για να μαρτυρήσει, και να ιστορήσει τα τεκταινόμενα.

Η ενδιάμεση μεταβατική περιοχή του παιχνιδιού προτάθηκε από τον Winnicott ως ο χώρος των ιχνών που έχουν ενεργοποιηθεί και είναι στην πορεία ενός σχεδίου αφομοίωσης: εύρεσης-δημιουργίας του αντικειμένου. Η εσωτερική και η εξωτερική πραγματικότητα στηρίζουν, ορίζουν και αντλούν η μία από την άλλη.

Ο αναλυτής ακούει τους συνειρμούς του ασθενούς και αρχίζει μέσα του να κάνει τους δικούς του διαλόγους, με φαντασιώσεις, συνδέσεις, κατασκευές και ερμηνείες. Η ομιλία δεν μεταφέρει τα ίδια τα ψυχικά γεγονότα, τα υποκαθιστά.²² Στον συμμετοχικό κόσμο της ανάλυσης υπάρχουν διακοπές στη ροή της ψυχικής λειτουργίας - που μετρούνται εκ των υστέρων με διαστάσεις χρόνου και χώρου -, όπου προσωρινά έρχονται στη ζωή ενδιάμεσες ψυχικές μορφές.

Η Θεραπεία των τραυματικών ρηγμάτων πραγματοποιείται στη σχέση μεταβίβασης-αντιμεταβίβασης, όπου ακατανόητα γεγονότα μετασχηματίζονται σε εμπειρίες που μπορούν να ερμηνευθούν. Για πρώτη φορά αναγνωρίζεται και μιλιέται η βία των συναισθημάτων που ανήκουν στο τραύμα. Αυτό δεν μπόρεσε να κάνει ένα μικρό παιδί.

Οι αναλυτικές κατασκευές

Οι βωβές ανείπωτες αισθήσεις, το σπαρακτικό κλάμα, η σύσπαση των μυών, το κρύο δέρμα γίνονται σημεία που μεταδίδουν κάθε φορά από μια νέα θέση διαταραχής-αναδιοργάνωσης: ένα παραμορφωμένο χέρι, τερατώδεις εικόνες βρεφών, ένα ψυχρό σκοτεινό δωμάτιο. Αυτά γίνονται Ψυχικά νέα: σενάρια φαντασιώσεων, εικόνες, όνειρα.

Ένας κόμβος της αναλυτικής διαδικασίας, ένα επεισόδιο μεταβίβασης-αντιμεταβίβασης ιστορεί μια αποτυχία του αναλυτού και την επανάληψη του τραύματος. Γύρω απ' αυτή την επανάληψη υφαίνονται ψυχικά νέα από και προς τον εαυτό και τους άλλους.

Η ψυχαναλυτική επεξεργασία είναι εφικτή, διότι ο λόγος έχει τη διττή ιδιότητα να συνδέει το υποκείμενο με τις διχοτομημένες πτυχές της σχέσης με το πρωταρχικό αντικείμενο, ενώ ταυτοχρόνως μέσα από τον λόγο «απουσιάζονται» οι τραυματικές αντιληπτικές γεμάτες οργή βωβές υπομνήσεις. \$ Ο λόγος έχει αυτή τη διττή ιδιότητα, διότι κατάγεται από τις ηχογόνες πηγές των πρωτόγονων συναντήσεων του σώματος.

Μια δική μας λέξη περιγράφει το σχήμα μιας επανάληψης, διευκρινίζει μια «μονάδα νοήματος», κρυπτογραφεί τη «μουσική του νου». Είναι μια προνομιακή στιγμή της σκέψης. Διαγράφει την ιστορία και το παρελθόν της σχέσης. Υπερβαίνει τη συνάντηση. Διανοίγει μια παρθένα οδό. Ανακτούμε πρόσβαση στο πρωταρχικό αντικείμενο. Ανακτούμε την πρωτογενή Θηλυκότητα, την ενεργητική δεκτικότητα, τη μεστή αναμονή.

Μια έφηβη είχε επαναλαμβανόμενες ονειροειδείς εικόνες μωρών με δυσπλασίες, κυρίως φωκομελία. Αυτές ήταν περιφερικές αντιληπτικές-εγώ ή, μύλλον, αντιληπτικές-ψευδαισθητικές συναισθηματικές εντυπώσεις που παρέμεναν ασύμβατες για ανάγνωση, αναγνώριση και αφομοίωση από τον ψυχισμό. Αυτά τα στοιχεία κείνται στο όριο αντίληψης και ψευδαίσθησης.

Σύγχρονοι περιηγητές παραθέτουν τον Πλούταρχο, που γράφει ότι αυτοί που χαράσσουν χάρτες είναι πολύ ακριβείς όταν χαρτογραφούν περιοχές που έχουν επισκεφθεί, αλλά θέτουν τρομακτικά πλάσματα, φρικιαστικά τοπία, απροσπέλαστες χαράδρες στα κενά των περιοχών που δεν έχουν

επισκεφθεί. Δεν υπάρχει καμιά πιθανότητα οι άγνωστες περιοχές να αφεθούν κενές. Όσον αφορά την αλήθεια, π.χ. στους σύγχρονους χάρτες της Οδύσσειας, αυτή κατασκευάζεται όχι σβήνοντας τις τρομακτικές φαντασιώσεις, αλλά εξηγώντας τις.

Υπάρχουν περιοχές που έχουν σβηστεί εντελώς από τον χάρτη. Αν, όμως, είμαστε τυχεροί, Θα βρούμε 'ένα Θραύσμα και γύρω από αυτό Θα κτίσουμε ένα νόημα: «a bait of falsehood which may catch a carp of truth».» Στο μεταβιβαστικό τοπίο συναντούμε περιοχές που δεν έχουν δεχθεί καμιά επίσκεψη.²~ Μετά από κάθε κατασκευή, η «γεωγραφία» που φτιάχνουμε παραμένει μια μυθολογία, αλλά με τη σκηνική λειτουργία του Εγώ γίνεται αληθινή: όπως το καλό Θέατρο.

Τα μυθολογικά πλάσματα δεν υπάρχουν παρά μόνο μετά από την αναλυτική επίσκεψη, όπου τα αναπαραγόμενα ίχνη φιλοξενούνται στον ψυχισμό του αναλυτού, ως μη ταυτοποιημένα ψευδαισθητικά φαντάσματα, μη εγγεγραμμένα στα μητρώα. Με τη σκηνική λειτουργία του, το Εγώ προσπαθεί να ερωτικοποιήσει το τραύμα. Οι φαντασιώσεις, ως αγγελιαφόροι μεταξύ ασυνειδήτου-συνειδητού, συμπληρώνουν τα κενά: αναλαμβάνουν σε σενάρια ενορμητικές συνιστώσες, τραυματικές διεγέρσεις και ίχνη. Οι πρωτόγονες στιγμές του Ψυχισμού, εικονογραφημένες στους ψυχικούς χάρτες, είναι αληθινές. Με κάθε επίσκεψη μια διαφορετική όψη του αντικείμενου εγγράφεται.

Στη δι-ανθρώπινη πραγματικότητα της αναλυτικής дуάδας, που συνεπάγεται τον χώρο μεταβατικών φαινομένων, η πολυσημία των νοημάτων αναθεωρεί την ιστορία της ζωής του ατόμου. Οι Θεωρίες μας είναι χάρτες που δείχνουν αναλογίες, σχέσεις - και όχι το πραγματικό πράγμα. Οι έωιές μας - όπως και αυτές της Φυσικής - δεν είναι συνθήκες, υπό τις οποίες ζούμε~ είναι συνθήκες, υπό τις οποίες σκεπτόμαστε. Με τον αναλυτικό λόγο, σκεπτόμαστε τα πράγματα και διαφορετικά, ώστε να ζούμε πιο κοντά στην ευχαρίστηση.